

УДК 61.35

С.М. Донцов, Г.М. Зубрицький, О.М. Ставицький, В.В. Старцев

Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕНІТНОГО АРТИЛЕРІЙСЬКОГО ОЗБРОЄННЯ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

У цей час технічне забезпечення є найважливішою складовою всебічного забезпечення військ, а сили й засоби технічного забезпечення відіграють вирішальну роль у забезпеченні бойових дій і повсякденної діяльності військ. У статті коротко проаналізований кількісний і якісний стан системи технічного забезпечення зенітної артилерії Робітничо-Селянської Червоної армії на момент початку Великої Вітчизняної війни. Зображений простий процес становлення системи технічного забезпечення зенітної артилерії в період з 1941 по 1945 р.

Ключові слова: система технічного забезпечення, зенітне артилерійське озброєння, Велика Вітчизняна війна.

Результати аналізу

Технічне забезпечення, як вид забезпечення військ, має глибоке історичне коріння і є необхідним супутнім фактором у розвитку засобів збройної боротьби. Його складові частини зароджувалися одночасно із застосуванням відповідних видів

озброєння та військової техніки (ОВТ) [1, 2].

В історії будівництва збройних сил СРСР особливе місце займає період з кінця 1920-х років до початку Великої Вітчизняної війни, коли успішно здійснювалася технічна реконструкція армії, створювалися нові органи керування.

Так у квітні 1936 року посада начальника озброєння Робочо-селянської Червоної армії (РСЧА) скасовується, а його функції зосереджуються в Головному управлінні озброєння й технічного постачання РСЧА, яке через рік у липні 1937, реорганізується в Управління зв'язку РСЧА. Декілька управлінь (артилерійське, автобронетанкове й ін.) переводяться в безпосереднє підпорядкування наркомові оборони [3].

Зростання технічної оснащеності військ неминує вимагало створення добре організованої системи, яка б забезпечувала постійну бойову готовність ОВТ.

Процес технічного переозброєння армії, модернізації артилерійського озброєння почався за кілька років до початку Великої Вітчизняної війни. Створювалася мережа науково-дослідних установ і конструкторських бюро. До кінця 1938 року Головне артилерійське управління (ГАУ) розробило й затвердило новий план розвитку системи озброєння артилерії, піхоти, танків, засобів протиповітряної оборони (ППО) починаючи від пістолета й закінчуючи польовими гарматами 305-мм калібру, а також створенням мінометів. Обладнувалися та наповнювалися озброєнням і боєприпасами нові арсенали, бази й склади. Якщо в 1932 році у військах налічувалося 10700 гармат і мінометів, то до початку Другої світової війни, в 1939 році, їх було 34000. Передвоєнна програма якісного та кількісного переозброєння не могла бути повністю реалізована до початку війни через великий обсяг робіт і відсутності необхідного фінансування. Однак, незважаючи на труднощі, до початку 1941 року були створені полкова, протитанкова, зенітна артилерія, а саме: 40-і 76-мм зенітні гармати, 12,7-мм зенітний кулемет ДШК, який застосовується у військах дотепер, 25-мм автоматична зенітна гармата зразка 1940 року, 7,62-мм ручний кулемет ДП системи Дегтярьова [4, 5].

До початку війни Сухопутні війська не мали у своєму розпорядженні необхідних засобів боротьби з авіацією противника. У складі стрілецької дивізії був зенітний артилерійський дивізіон, а в кожному стрілецькому полку - зенітно-кулеметна рота. Усього в дивізії було 8 — 37-мм і 4 — 76,2-мм зенітних гармат, 9 крупнокаліберних зенітних кулеметів і 24 зчтверені зенітно-кулеметні установки. Стрілецькому корпусу надавався зенітний артилерійський дивізіон озброєний 12 — 76,2-мм або 85-мм зенітними гарматами. Таким чином, стрілецький корпус у складі трьох стрілецьких дивізій мав 48 зенітних гармат, 27 крупнокаліберних зенітних кулеметів і 72 зчтверені зенітно-кулеметні установки [6].

Напередодні Великої Вітчизняної війни танкові полки мали ремонтні роти, а танкові й моторизовані дивізії - ремонтно-відбудовчі батальйони. В той же час механізовані корпуси й стрілецькі з'єднання не мали у своєму складі ремонтних засобів. Для середнього й капітального ремонту бронетанкової й автотракторної техніки західні військові округи мали

ремонтні бази й поїзди, гарнізонні й армійські майстерні, окремі й армійські ремонтно-відновлювальні батальйони. Ремонтні засоби були в основному стаціонарними.

Управління системою протиповітряної оборони було досить складним. Армійські наземні засоби ППО з'єднань частин діяли децентралізовано. Усе це не сприяло створенню надійної військової ППО.

У ході війни протиповітряна оборона військ розвивалася залежно від кількісного і якісного росту засобів ППО, особливо зенітної артилерії й авіації.

У перші місяці війни (червень-жовтень 1941 року) значна частина зенітної артилерії, що входила до складу військ протиповітряної оборони території країни, у зв'язку із загальним відступом наших військ була включена до складу фронтів. Це до деякої міри компенсувало недостатню кількість зенітної артилерії у військах, але не могло докорінно поліпшити їхню протиповітряну оборону. Система повітряного спостереження, оповіщення й зв'язку була також порушена.

Внаслідок великих втрат авіації, протиповітряна оборона військ здійснювалася в основному зенітною артилерією й стрілецькою зброєю, пристосованим для стрільби по повітряних цілях. Війська протиповітряної оборони в ході операцій зазнавали великих втрат у матеріальній частині. Крім того, значна кількість зенітного артилерійського озброєння була використана на укомплектування винищувально-протитанкових частин. Виробництво ж зенітного артилерійського озброєння у зв'язку з евакуацією промислових підприємств скоротилося. Усе це обумовило значний некомплект вогневих засобів у частинах протиповітряної оборони. Наприклад, Південно-Західний фронт до кінця другого місяця війни мав усього 232 — 76,2-мм і 176 — 37-мм зенітних гармат, що становило відповідно 70 і 40% штатної потреби фронту в цій артилерії.

Після розформування стрілецьких корпусів їх зенітні артилерійські дивізіони були повернені на доукомплектування зенітних дивізіонів стрілецьких дивізій й дивізіонів протиповітряної оборони країни. Однак цей захід серйозно не вплинув на укомплектованість частин зенітної артилерії, тому що втрати матеріальної частини продовжували зростати. Наприклад, укомплектованість зенітно-артилерійських частин того ж Південно-Західного фронту на 1 вересня 1941 року по зенітних гарматах становила близько 40%, по зенітних кулеметах — приблизно 66% від штатної потреби.

У зв'язку з неможливістю поповнення матеріальною частиною зенітні артилерійські дивізіони стрілецьких дивізій у грудні 1941 року були реорганізовані в зенітні артилерійські батареї в складі 6 — 37-мм зенітних гармат. Із цього часу прикриття військових угруповань здійснювалося, як правило, лише окремими батареями зенітної артилерії малого або середнього калібру.

У ході війни був прийнятий цілий комплекс заходів щодо вдосконалювання технічного забезпечення військ. Такими заходами було створення в 1942 році в частинах технічних контрольних бригад, головним завданням яких було обов'язкове розслідування причин виходу з ладу кожної гармати, танка, автомобіля; створення замість Головного автомобільного та бронетанкового управління Червоної армії двох самостійних управлінь - Управління командуючого бронетанковими й механізованими військами й Головного автомобільного управління.

Принципове значення для подальшого вдосконалювання технічного забезпечення мав наказ командуючого бронетанковими й механізованими військами Червоної Армії № 092 від 26 серпня 1943 року. У ньому був узагальнений досвід, визначені основні положення по технічному забезпеченню при підготовці до операцій, організації замикання на маршах і використанню ремонтних і евакуаційних підрозділів і частин у бою. Командири і їх помічники по технічній частині повинні були розробляти як доповнення до бойових наказів плани технічного забезпечення частин і з'єднань у бою [7].

Постійне зростання ролі технічного забезпечення потребував підвищення статусу відповідних посадових осіб. У другій половині 1944 року у всіх частинах, з'єднаннях і об'єднаннях бронетанкових і механізованих військ замість помічників командирів (командуючих) по технічній частині вводиться посада їх заступників по технічній частині. Це підняло відповідальність і авторитет осіб, що стояли на чолі технічної служби, підвищило оперативність у керівництві технічним забезпеченням.

Під час Великої Вітчизняної війни створювалась система технічного забезпечення, яка у цілому задовольняла потреби військ, але й мала недоліки, зокрема у тому, що технічні служби у всіх ланках не були організаційно зв'язані між собою.

У перші післявоєнні роки узагальнювався й глибоко вивчався найбагатший досвід, накопичений у жорстоких боях. У ці роки суттєво змінилася організаційна структура військ, які оснащувалися новітніми зразками озброєння. Збільшилася кількість ОВТ у військах.

Висновок

В умовах сучасного розвитку засобів збройної боротьби технічне забезпечення військ, зароджене у кроваві роки боротьби радянського народу, стає найважливішою складовою всебічного забезпечення військ, а сили й засоби технічного забезпечення відіграють вирішальну роль у досягненні успіху бойових дій в цілому.

Список літератури

1. *Технічне забезпечення військ (сил) в операції і бою: Підручник.* - К.: Нац. акад. оборони України, 2002. - 583 с.
2. Романченко І.С., Шуєнкін В.О. *Погляди на розвиток системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України // Наука і оборона – 2007. – № 4. – С.22-27.*
3. *Артиллерийское снабжение в Великой Отечественной войне.* - М.: Воениздат, 1987. - 795 с..
4. *Военный энциклопедический словарь.* - М.: Воениздат, 1983. - 863 с.
5. С.И.Петухов, И.В.Шестов *История создания и развития вооружений и военной техники ПВО Сухопутных войск России (под редакцией С.А.Головина) Издание 2-е, стереотипное* Издательство "ВПК", Москва, 1998.
6. Журавлев Д.А. *Зарождение и развитие противовоздушной обороны.* М. Воениздат.,1971, - 182 с.
7. Журавлев Д.А. *Развитие противовоздушной обороны.* -М. Воениздат,1976, - 175 с.

Надійшла до редколегії 12.03.2010

Рецензент: д-р техн. наук, с.н.с. Г.В. Худов, Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗЕНИТНОГО АРТИЛЛЕРИЙСКОГО ВООРУЖЕНИЯ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

С.Н. Донцов, Г.Н. Зубрицкий, О.Н. Ставицкий, В.В. Старцев

В настоящее время техническое обеспечение является важнейшей составляющей всестороннего обеспечения войск, а силы и средства технического обеспечения играют решающую роль в обеспечении боевых действий и повседневной деятельности войск. В статье кратко проанализировано количественное и качественное состояние системы технического обеспечения зенитной артиллерии Рабочее - Крестьянской Красной армии на момент начала Великой Отечественной войны. Отражен непростой процесс становления системы технического обеспечения зенитной артиллерии в период с 1941 по 1945 г.

Ключевые слова: система технического обеспечения, зенитное артиллерийское вооружение, Великая Отечественная война.

DEVELOPMENT OF SYSTEM OF TECHNICAL PROVIDING OF ZENITHAL ARTILLERY ARMAMENT IN YEARS OF GREAT PATRIOTIC WAR

S.N. Doncov, G.N. Zubrickiy, O.N. Stavickiy, V.V. Starcev

At present time technical protection is one of the most components of military force comprehensive protection. Backup forces and facilities pay a decisive role in operation protection and day-to-day activity of military forces. In the paper quantitative and qualitative condition of Red Army flak technical protection system was briefly analyzed at the beginning of Great patriotic war. Not simple process of flak technical protection system formation during the 1941-1945 was considered.

Keywords: technical protection system, flak, Great Patriotic war.